

Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditinin aparılmasına dair metodik vəsait

*(Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası Şurasının 2023-cü il 14 dekabr tarixli
361/7 nömrəli qərarı ilə bəyənilmişdir)*

Hazırladı:

**Auditorlar Palatası sədrinin
elmi-metodik məsələlər üzrə müşaviri**

Nəcəf Talıbov

**Qeyri maliyyə hesabatlarının auditinin aparılmasına dair
metodik vəsait
Giriş**

"Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditinin aparılmasına dair metodik vəsait" "Auditor xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunundan, Azərbaycan Respublikasında auditor fəaliyyətinin İnkişaf Konsepsiyasından (2021-2030-cu illər) irəli gələn vəzifələrin, Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası Şurasının 2022-ci il 24 noyabr tarixli 350/1 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının 2023-cü il üzrə İş planının 1.2.2-ci "Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditinin aparılmasına dair metodik vəsaitin hazırlanması" maddəsinin icrasını təmin etmək üçün hazırlanmışdır.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının məqsədi

Qeyri-maliyyə hesabatının məqsədi maraqlı tərəflərin informasiya ehtiyaclarını və sorğularını ödəmək üçün təşkilatların iqtisadi, ekoloji, sosial aspektlər və idarəetmə sistemləri üzrə fəaliyyətləri haqqında dolğun, tam, vaxtında, dəqiq, balanslaşdırılmış, müqayisə edilə bilən, etibarlı və obyektiv məlumatlarla təmin etməkdir. Bu məlumatlara əsaslanaraq, maraqlı tərəflər müəssisə və təşkilatlarda idarəetmənin keyfiyyətini və qəbul etdikləri qərarları, ətraf mühitə və cəmiyyətə təsirini, təşkilatların davamlılığını qiymətləndirə bilirlər. Eyni zamanda ictimai qeyri-maliyyə hesabatlarına daxil edilən qeyri-maliyyə göstəriciləri həm cari təcrübədə, eləcə də gələcəkdə maraqlı tərəflərin iqtisadi qərarlar qəbul etməsinə əhəmiyyətli təsir edə bilər.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqinin vacibliyi və əhəmiyyəti

Qeyd olunmalıdır ki, ölkəmizdə qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqinə dair normativ akt yoxdur və həmin hesabatların forması müəyyən edilməmişdir. Buna baxmayaraq bir sıra iri müəssisə və təşkilatlar tərəfindən sərbəst formada və məzmununda, adətən illik hesabatlar tərtib edilir. Bu hesabatlar məzmununa görə inteqrə olunmuş hesabatlar olmaqla:

- Həm maliyyə, həm də qeyri-maliyyə məlumatlarını özündə cəmləşdirir;
- Daha çox müəssisənin (təşkilatın) nizamnamə (əsasnamə) öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini əks etdirir;
- Beynəlxalq təcrübədə rast gəlinən göstəricilərin (ekoloji, sosial və s) hamısını tam əhatə etmir.

Bu hesabatlar həmin müəssisələrin fəaliyyətlərində şəffaflığı təmin etmək sahəsində könüllülük prinsipi əsasında tərtib edilir. Bu təşəbbüslər müsbət qarşılıqla da nəzərə alınmalıdır ki, qeyri-maliyyə hesabatları aşağıdakı vəzifələrin həlli üçün bir vasitədir:

- ✓ risklərin idarə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- ✓ korporativ idarəetmə və biznes etikası təcrübələrinin inkişafı;
- ✓ ekoloji və sosial fəaliyyətlər də daxil olmaqla idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması;

- ✓ maraqlı tərəflərlə dialoqun və konstruktiv qarşılıqlı əlaqənin inkişafı, işgüzar nüfuzun gücləndirilməsi;
- ✓ investisiya cəlbediciliyinin artırılması.

Qeyri-maliyyə hesabatları müəsisə və təşkilatların fəaliyyətinin müstəqil qiymətləndirilməsi və onun əsasında dayanıqlı inkişaf və korporativ sosial məsuliyyət sahəsində indekslər və reytinglərin tərtib edilməsi üçün məlumat mənbəyi rolunu oynayır. Müəsisə və təşkilatlar ən vacib aspektlər üzrə cəmiyyətə və ətraf mühitə təsirini xarakterizə edən məlumatların müqayisəli təhlili və ümumiləşdirilməsi imkanını təmin edən fəaliyyətinin adekvat qiymətləndirilməsi, qeyri-maliyyə hesabatlarında açıqlanan əsas göstəricilər əsasında həyata keçirilə bilər.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqi üzrə beynəlxalq təcrübə

Beynəlxalq işgüzar aləmdə Qeyri-maliyyə hesabatları ümumiləşdirilmiş olaraq "ESG hesabatları" kimi təqdim olunur. Burada:

E - ətraf mühit problemləri (environmental issues);

S- sosial problemlər (social issues)

G - korporativ idarəetmə (corporate governance) mənasındadır.

Azərbaycanda tətbiq edilən Beynəlxalq Audit Standartlar arasında "Təminat Məsələləri üzrə Beynəlxalq Standartlar (ISAE)" qrupundan yalnız ikisi - ISAE-3000 "Tarixi Maliyyə Məlumatlarının Auditi və Təhlillərindən başqa təsdiqləmə tapşırıqları" və ISAE-3410 "İstixana qazları haqqında hesabat üzrə təsdiqləmə tapşırıqları"

ESG hesabatı kimi təsnif edilə bilər.

Standartların növləri

Birincisi, yuxarıda qeyd olunan ISAE audit standartlarına əlavə olaraq, ESG hesabatında ixtisaslaşan standartları qeyd etmək lazımdır. Ən çox işlənib hazırlanmış və istifadə olunan standart, ehtimal ki, hesabatların 90%-də GRI-dir (Global Reporting Initiative) . Bu standart 1997-ci ildə tərtib edilib.

GRI standartı məcbur etmir, lakin ESG hesabatını hazırlayan hər bir təşkilata etibarlılığını artırmaq üçün "kənar təsdiq" yollarını axtarmağı tövsiyə edir. Eyni zamanda, bunun necə ediləcəyinə dair heç bir məhdudiyyət qoymadan, lakin yoxlayıcının malik olmalı olduğu ümumi tələbləri (müstəqillik, səriştə, keyfiyyətə nəzarət prosedurlarının mövcudluğu, sübutlara əsaslanan sistemə sənəd yönümlü yanaşma və s) müəyyən edir.

Eyni vəziyyət CDP (Carbon Disclosure Project) standartında da müşahidə olunur. Ancaq orada, təlimatın 155-156-cı səhifələrində sertifikatlaşdırma üçün tətbiq olunan standartların geniş və açıq siyahısını mövcuddur.

Nə GRI, nə də CDP standartları özlərində audit, verifikasiya, təsdiq və ya digər yoxlama tələbini ehtiva etmir. Bununla belə, GRI-nin 2021-ci il versiyasında hesabatın tərtibində yalnız yoxlanıla bilən məlumatlardan istifadə edilməsi, daxili nəzarət sistemində malik olunması şərtləri ilə "yoxlamanın mümkünlüyü" prinsipi əks olunmuşdur.

Integrated Reporting Standart maliyyə və qeyri-maliyyə hesabatlarının birləşdirilməsini nəzərdə tutmaqla , indi qədər yalnız ISAE audit standartlarının tətbiqinin tərəfdarıdır. Təbii ki, hesabatların maliyyə və qeyri-maliyyə hissələrini müxtəlif standartlara uyğun yoxlamaq ciddi çətinliklərə səbəb ola bilər.

Bu sahədə AccountAbility təşkilatı tərəfindən müəyyən işlər görülmüşdür. AccountAbility - ESG məsələlərində bizneslər, investolar, hökumətlər və çoxtərəfli təşkilatlarla işləyən global konsaltinq və standartlar hazırlayan təşkilatdır. Bu təşkilat qeyri-maliyyə hesabatlarının yoxlanılmasına (verifikasiyasına) həsr olunmuş AA1000AS standartı hazırlamışdır.

Ancaq görünür, beynəlxalq təcrübədə ISAE standartlarının tətbiqinə üstünlük veriləcəkdir.

Avropada ESG hesabatı

Avropada ESG -nin tətbiqi 90-cı illərin ortalarından müşahidə olunur. Təcrübə göstərir ki, bu sahədə ciddi dövlət tənzimlənməsi tələb olunur. Burada bir tərəfdən ciddi məhdudiyyətlər və cərimələr, digər tərəfdən motivasiya stimulları tətbiq olunur.

Mövcud NFRD Direktivi

Hazırda Avropada 2014/95/EU (NFRD) sayılı Qeyri-Maliyyə Hesabatı Direktivi tətbiq edilir ki, bu da yalnız qeyri-maliyyə hesabatının təqdim edilib-edilmədiyini (ümumi hesabatın bir hissəsi kimi və ya ayrıca), eyni zamanda onun dürüstlüyünü yoxlamağı tələb edir. Direktiv Aİ Üzv Dövlətlərinə bu tələbləri əlavə etməyə imkan verir və onlar üç qrupa bölünür:

(i) minimum tələblər (Almaniya, İsveç, Avstriya, Çexiya, Portuqaliya, Yunanıstan və s.),

(ii) genişləndirilmiş tələblər (Belçika, Danimarka, Britaniya, Finlandiya, Hollandiya və s.) və

(iii) müstəqil auditor tərəfindən məcburi yoxlama (İspaniya, Fransa, İtaliya).

Əslində, qeyri-maliyyə məlumatı çox vaxt 2013/34/EU sayılı Mühəsibat Uçotu Direktivinin tələbləri altına düşür və birinci siyahıdakı ölkələr ISA-720 audit standartını ona uyğunlaşdırırlar.

NFRD yalnız ən böyük şirkətlərə şamil edilir, lakin Aİ-nin ən inkişaf etmiş 14 ölkəsində (Almaniya, Fransa, Belçika, Danimarka, Böyük Britaniya, Avstriya, İspaniya, İsveç və s.) şirkətlərin öz hesabatlarını müstəqil şəkildə təhlil və bu sahədə ixtisaslaşmış qeyri-kommersiya təşkilatları tərəfindən həmin hesabatların təsdiq edilməsi üçün təqdim etmələri təcrübəsi geniş yayılmışdır.

Bu yanaşma həmin şirkətlərə öz işgüzar nüfuzlarını artırmağa imkan verir. Üstəlik, bütün bu ölkələrdə belə təsdiq üçün ISAE-3000 standartı istifadə olunur. Yalnız Böyük Britaniyada AA1000AS istifadəsinə icazə verilir.

Avropa Komissiyası davamlılıq məlumatının məcburi yoxlanışının auditor və ya audit firması tərəfindən həyata keçirilməsini nəzərdə tutur ki, bu da Üzv Dövlətlərə 765/2008 sayılı Qaydaya uyğun olaraq akkreditə olunmuş istənilən müstəqil provayderi təminat prosesinə qəbul etmək hüququ verəcək.

ESG hesabatının təmin edilməsinə dair yeni CSRD Direktivi

2021-ci ilin aprel ayında qeyri-maliyyə hesabatlarına dair yeni Direktivin layihəsi nəşr olundu, Korporativ Davamlılıq Hesabatlılığı Direktivi (CSRD- Corporate Sustainability Reporting Directive), qeyri-maliyyə hesabatlarını dərc etmək tələb olunan şirkətlərin siyahısını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir və bir sıra yenilikləri təqdim edir (Avropa Komissiyası özü bunu biznes dövryyəsinin 75%-ni təşkil edən 49 min şirkətdə qiymətləndirir).

ISAE-3000-də olduğu kimi, ESG hesabatının iki əsas təminat növü var:

- Məhdud _ Təminat (Limited Assurance)
- Ağlabatan _ Təminat (Reasonable Assurance)

Bu vəziyyətdə müxtəlif mövzular nəzərdən keçirilə bilər:

- tam davamlılıq hesabatı və ya onun bir hissəsi;
- xüsusi ESG aspektləri və /və ya əsas göstəricilər;
- iş proseslərinin səmərəliliyi və standartlaşdırılması və s.

Hər iki təminat növündə, yerinə yetirilən prosedurlara və əldə edilmiş sübutlara əsaslanaraq, peşəkar təqdim olunan məlumatın müvafiq meyarlara (hesabat çərçivəsi, standartlar və ya şirkət tərəfindən hesabat hazırlamaq üçün istifadə etdiyi qaydalar) uyğun olaraq ədalətli/etibarlı olub-olmaması barədə qərar qəbul edilir.

Lakin "ağlabatan təminat" daha çox prosedur tələb edir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

(i) hər hansı məsələnin ədalətsiz şəkildə təqdim oluna biləcəyi risklərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi;

(ii) mütəxəssisin etibar etmək niyyətində olduğu şirkətin daxili nəzarət sisteminin əməliyyat effektivliyinin sınaqdan keçirilməsi;

və (iii) mahiyyəti üzrə prosedurlar.

Nəticə etibarlı ilə, yoxlayıcı müvafiq hesabat çərçivələrinə, standartlara və ya qaydalara uyğun olaraq, predmet haqqında məlumatın əhəmiyyətli təhriflərdən azad olub-olmaması ilə bağlı rəy bildirir.

Yeni, hər iki təminat yalnız müstəqil mütəxəssisin gördüyü işlərin həcminə görə fərqlənir. Məhdud təminat altında o, ağılabatan təminatla müqayisədə daha az prosedur həyata keçirir və öz nəticələrini dəstəkləmək üçün daha az sübut tələb edir.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının növləri

Hal hazırda qeyri-maliyyə hesabatlarının daha çox tətbiq olunan növləri aşağıdakılardır:

davamlı inkişaf sahəsində fəaliyyətlər haqqında hesabat (korporativ sosial məsuliyyət hesabatı, hərtərəfli sosial hesabat) - sosial məsuliyyətin mühüm məsələləri üzrə təşkilatların fəaliyyətinin yanaşmalarını və nəticələrini hərtərəfli əks etdirən məlumatları özündə əks etdirən geniş maraqlı tərəflərə yönəlmiş sənəd. və davamlı inkişaf, iqtisadi, ekoloji, sosial aspektlər və idarəetmə sistemləri daxil olmaqla, məsuliyyətli biznes təcrübələrini xarakterizə edir. Belə hesabatlar hazırlanarkən beynəlxalq standartlardan, o cümlədən GRI təlimatlarından geniş istifadə olunur. Hesabatda açıqlanan mövzuları seçərkən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qlobal Sazişinin prinsiplərinin müddəaları rəhbər rol oynaya bilər;

illik hesabat - təşkilatın hesabat ilində fəaliyyətinin nəticələrinə xüsusi diqqət yetirən və (mümkünsə) hüquqi formasını, qiymətli kağızlar bazarında mövcudluğunu, səhmdarlar bazarında mövcudluğunu nəzərə alaraq genişləndirilmiş məlumat toplusunu özündə əks etdirən, səhmdarlara yönəldilmiş sənəd. Bu Hesabatda. İllik hesabatlar hazırlanarkən normativ hüquqi aktların tələbləri, habelə korporativ idarəetməyə dair sənədlərin müddəaları, davamlı inkişaf, sosial məsuliyyət və ictimai qeyri-maliyyə hesabatı məsələlərini tənzimləyən sənədlərdən də istifadə edilə bilər;

inteqrasiya edilmiş hesabat - müxtəlif elementlər arasındakı əlaqəni əks etdirən, biznes modelini xarakterizə edən və ilk növbədə investora yönəldilmiş sənəd. İnteqrasiya edilmiş hesabat təşkilatın fəaliyyəti haqqında maliyyə və qeyri-maliyyə məlumatları hərtərəfli açıqlayır.

Təşkilatlar hesabat dövründə təşkilatın qarşısında duran vəzifələri, təşkilatda idarəetmə proseslərinin inkişafını, maraqlı tərəflərin müxtəlif qrupları ilə qarşılıqlı əlaqəni nəzərə alaraq bir neçə növ ictimai qeyri-maliyyə hesabatı verə bilər. Təşkilatların təcrübəsində ətraf mühitin mühafizəsi, istixana qazlarının emissiyası, korporativ sosial siyasət, xeyriyyəçilik fəaliyyəti kimi biznes təcrübəsinin fərdi sahələrinə dair məlumatları özündə əks etdirən tematik hesabatlar (ekoloji, sosial) məlumat məqsədləri üçün istifadə edilə bilər. Tematik hesabatların hazırlanması sərbəst formada həyata keçirilə bilər və ya ayrı-ayrı mövzuların və göstəricilərin açıqlanması üçün standartlara və təlimatlara əsaslanma bilər. Bu, normativ hüquqi aktlarda məcburi açıqlama üçün tövsiyə edilən və təşkilatın fəaliyyətini, o cümlədən iqtisadi, ekoloji və sosial yönümlülük, habelə idarəetmə sistemini xarakterizə edən əsas göstəricilər olan əsas göstəricilərin minimum siyahısının müəyyən edilməsinin vacibliyini müəyyən edir. Əsas göstəricilərin siyahısını müəyyən edərkən, onların təşkilatın fəaliyyətinin ən mühüm sahələrini əhatə etməsi, universal olması, ictimai qeyri-maliyyə hesabatları sahəsində formalaşmış təcrübənin, bu sahədə beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qətnaməsinin həyata keçirilməsində irəliləyişə nəzarət etmək məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı çərçivəsində hazırlanmış sənədlərin nəzərə alınması vacibdir.

Əsas göstəricilərlə yanaşı, təşkilatlar seçilmiş hesabat metodologiyası, daxili qaydalar və prosedurları nəzərə alaraq, öz strategiyasını və nəticələrini vurğulamaq üçün ictimai qeyri-maliyyə hesabatı praktikasında müxtəlif digər göstəriciləri seçə və istifadə edə bilərlər.

Dövlət, maliyyə və ya digər qurumlar tərəfindən rəsmi tələblər olmadıqda, təşkilatlar hansı növ ictimai qeyri-maliyyə hesabatlarını verəcəklərini müstəqil olaraq seçə bilərlər. İctimai qeyri-maliyyə hesabatının məzmunu təşkilatın məqsədlərinə, istifadə olunan hesabat standartlarının və təlimatlarının tələblərinə, habelə maraqlı tərəflərin məlumat ehtiyaclarına uyğun olaraq müəyyən edilir.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditinin aparılması

Ölkəmizdə qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqinə dair normativ aktın olmaması və həmin hesabatların formasının müəyyən edilməməsi belə hesabatların yoxlanılmasında xüsusi yanaşma tələb edir. Belə ki, əgər belə yoxlama ISAE-3000 "Tarixi Maliyyə Məlumatlarının Auditü və Təhlillərindən başqa təsdiqləmə tapşırıqları" və ISAE-3410 "İstixana qazları haqqında hesabat üzrə təsdiqləmə tapşırıqları" BASlarına müvafiq olaraq aparılırsa bu proses audit hesab edilir. Əgər sifarişçi tərəfindən BASlardan fərqli standartların və ya qaydaların tətbiqi şərt kimi qoyularsa bu yoxlama verifikasiya sayılır. Bu metodiki vəsait yalnız BASların tətbiqinə dair audit ehtiva edir.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditü zamanı ilk növbədə aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1-ci addım:

1.1.Hesabata daxil edilmiş göstəricilər müəssisənin fəaliyyətini tam əhatə edir;

1.2.Hesabata daxil edilmiş göstəricilər müəssisənin fəaliyyətinin yalnız bir hissəsini (məsələn: ekoloji və ya sosial məsələləri) əhatə edir;

1.3.Hesabat inteqrə olunmuş hesabatdır (hesabata həm qeyri-maliyyə, həm də maliyyə göstəriciləri daxil edilmişdir);

1.4.Hesabat illik hesabatdır və ya hər hansı dövrü əhatə edir.

2-ci addım:

2.1.Hesabatı təqdim edən qurum kommertiya müəssisəsidir;

2.2.Hesabatı təqdim edən qurum qanunvericiliklə müəyyən edilmiş funksiyaları həyata keçirən qeyri-kommertiya təşkilatıdır;

2.3.Hesabatı təqdim edən qurum qanunvericiliklə müəyyən edilmiş funksiyaları həyata keçirən təşkilatdır, lakin fəaliyyətindən gəlir də əldə edir ;

2.4. Hesabatı təqdim edən qurum ictimai təşkilatdır.

2.5. Hesabatı təqdim edən qurum 2.1. - 2.3. bəndlərinə daxil olmayan təşkilatdır.

DİQQƏT: NƏZƏRƏ ALINMALIDIR Kİ, BU METODİK GÖSTƏRİŞDƏ ƏKS OLUNAN BÜTÜN GÖSTƏRİCİLƏR (PARAMETRLƏR) ŞƏRTİDİR.

Misal 1.

Audit zamanı müəyyən edilmişdir ki, hesabatı təqdim edən qurum kommertiya müəssisəsidir və hesabatda daxil edilmiş göstəricilər müəssisənin fəaliyyətini tam əhatə edir. Bu zaman auditor aşağıdakı məlumatları əldə edir və onların hesabatda tam və dürüst əks olunmasını yoxlayır:

A

- müəssisənin təsisçiləri (səhmdarları),
- fəaliyyət sahəsi,
- profili,

- mülkiyyət və təşkilati-hüquqi forması,
- infrastrukturunu,
- filialları və törəmə müəssisələri,
- istehsalat və xidmət sahələri,
- tikinti meydanları,
- satış və ya qəbul,
- təchizat və ambar nöqtələri
- digər məlumatları;

B

- müəssisənin istehsal,
- mal,
- hazır məhsul,
- xidmət
- və işlərin təqdim edilməsi ilə bağlı bütün natural göstəriciləri, onların dinamikası, çeşidləri və s.;

C

- müəssisənin biznes tərəfdarları,
- malsatan və təchizatçıları,
- müştəri və alıcıları;

Ç

kommersiya fəaliyyətində istifadə olunan qeyri-maddi aktivlər:

- hüquqlar,
- icazələr,
- lisenziyalar,
- nou-hau,
- franşizalar,
- startaplar,
- İT proqramları,
- ixtiralar,
- səmərələşdirici təkliflərin tətbiqi;

D

- Müəssisənin profili üzrə tənzimlənən qiymətlərin,
- tariflərin,
- habelə aidiyyəti rəqlamentləyici normativ aktların mövcudluğu;

E

- beynəlxalq qurumlarda üzvlük və ya tədbirlərdə iştirak;

Ə

- İnsan resursları,
- kadr təminatı (o cümlədən yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə) ,
- kadr siyasəti və seçimi,
- kadr axıcılığı;

F

- Bazar araşdırmaları,
- marketing,
- əvvəlki illərin proqnozları və onların reallaşması,
- biznes planlaşdırması,
- investisiya layihələri,
- digər natural göstəricilər.

Auditor yuxarıda göstərilənlər barədə məlumatları müəssisədə aparılan reyestrlərdən, statistik məlumatlardan, protokollardan, işgüzar yazışmalardan və digər mənbələrdən, başqa mənbələr mövcud və ya yetərli olmadığı hallarda isə rəhbərliyin arayışlarından (əminlik olduğu halda) əldə edə bilər. Bu məlumatlar qeyri-maliyyə hesabatındakı müvafiq göstəricilərlə müqayisə edilir və kənarlaşma olub-olmadığı müəyyənləşdirilməlidir.

Auditdə növbəti mərhələ müəssisənin sosial və ekoloji sahədəki fəaliyyətinin yoxlanılmasıdır. Bu mərhələdə də auditor hesabatda olan natural göstəriciləri və onların məbləğ ifadələri ilkin sənədlərlə - sosial və ətraf mühitin mühafizəsi, bərpası və s. sahəyə aid olan alış, qəbul-təhvil aktları, kağız və elektron qaimələr, aidiyyəti qurumların hesabatları və yazışmaları və sair sənədlərlə müqayisə etməli və hesabat göstəricilərinin dürüstlüyünə əmin olmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, ekoloji sahədəki fəaliyyətinin yoxlanılması zamanı ISAE-3410 "İstixana qazları haqqında hesabat üzrə təsdiqləmə tapşırıqları" tətbiq edilə bilər. Sosial və ekoloji auditlə bağlı müddəalar Misal 2-də verilmişdir.

Əgər təqdim olunmuş qeyri-maliyyə hesabatı inteqrə olunmuş hesabatdırsa, yeni hesabatda yuxarıda göstərilən natural göstəricilərlə bərabər maliyyə hesabatları da əks olunmuşdursa, onda auditor sifarişçi ilə razılaşmaya əsasən:

- müəssisənin həmin dövr üzrə maliyyə hesabatlarının auditini apara bilər;
- və ya audit aparılmış maliyyə hesabatlarını auditor rəyi ilə birlikdə qəbul edə bilər, lakin bu məsələ hazırki Metodik vəsaitin predmeti deyil.

Auditin nəticəsi olaraq auditor tərəfindən tərtib edilən hesabatda hesabatın dürüstlüyü, göstəricilərin müəssisənin bütün fəaliyyətini əhatə etməsi barədə müvafiq rəy bildirilməklə, müəssisə rəhbərliyinə müəyyən edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlar barədə məlumat təqdim edilir, habelə onların aradan qaldırılması və hesabatın təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələr verilir.

Misal 2.

Audit zamanı müəyyən edilmişdir ki, hesabatı təqdim edən qurum kommersiya müəssisəsidir və hesabata daxil edilmiş göstəricilər müəssisənin yalnız sosial və ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı əks etdirir.

Qeyd olunmalıdır ki, müəssisənin sosial sahədəki fəaliyyəti həmin qurumla birbaşa və dolaylı əlaqəli insanların və bütövlükdə cəmiyyətin aktual problemlərinin həllinə yönələn fəaliyyətdir. Əksər hallarda bu fəaliyyət xeyriyyəçili fondları vasitəsilə həyata keçirilməklə əmək haqqı və qiymət, mənzil və kommunal xidmətlər, uşaq və gənclər, səhiyyə, habelə neqativ ictimai bəlalərlə bağlı problemlərin həllinə yönəlmiş fəaliyyətdir.

Qeyd: nəzərə alınmalıdır ki, sosial audit müstəqil bir mövzudur və onun auditini bu metodiki vəsaitin predmeti deyil.

Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditini zamanı müəssisənin hesabatının sosial sahədəki fəaliyyəti ilə bağlı hissəsi, habelə müəssisənin yalnız sosial məsələlərə dair qeyri-

maliyyə hesabatlarının auditi məhz sosial audite dair metodologiyaya əsaslanaraq aparılmalıdır.

Bu hal eyni zamanda ekoloji audite də aiddir.

Misal 3

Hesabatı təqdim edən qurum qanunvericiliklə müəyyən edilmiş funksiyaları həyata keçirən qeyri-kommersiya təşkilatıdır.

Belə təşkilatlar adətən ya büdcədən, ya müvafiq dövlət müəssisəsinin vəsaiti və ya beynəlxalq layihələr hesabına maliyyələşdirilə bilər. Təcrübədə hətta hibrid formada maliyyələşdirilən müəssisələrə də rast gəlmək mümkündür.

Lakin bu təşkilatları birləşdirən - onların qanunvericiliklə və ya beynəlxalq saziş (anlaşma) əsasında konkret funksiyaları yerinə yetirməsi üçün fəaliyyət göstərməsi və bu fəaliyyətdən heç bir gəlir əldə etməməsidir

Bu növ təşkilatların qeyri-maliyyə hesabatlarının auditi zamanı auditor aşağıdakıları yoxlamalıdır:

- Təşkilatın qanunvericiliklə müəyyən edilmiş funksiyaları yerinə yetirməsi vəziyyətini, o cümlədən:
 - təşkilatın funksiyalarının və vəzifə öhdəliklərinin hansı normativ hüquqi aktlarda ehtiva olunması nəzərə alınmaqla, hər bir funksiyanın/öhdəliyin yerinə yetirilməsi ilə bağlı müfəssəl məlumatları, o cümlədən müqayisə oluna bilən dinamik statistik məlumatlar (miqdar və məbləğ ifadələrində (olduğu təqdirdə) - faizlər göstərilməklə);
 - təşkilatın fəaliyyətinə dair Milli Fəaliyyət planlarının, Yol xəritələrinin və digər sənədlərin icrasının təmin edilməsini;
 - təşkilatın fəaliyyətinə dair və/və ya təşkilat üçün öhdəlik yaradan, reqlament müəyyən edən qeyri-normativ aktların tələblərinin icrası vəziyyətini;
 - Azərbaycan Hökumətinin qoşulduğu bütün beynəlxalq müqavilələrdə bu sahə üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi vəziyyətini;
 - təşkilatın Əsasnaməsindən (Nizammaməsindən) irəli gələn vəzifələrin icrası vəziyyətini;
 - dövri iş planının icrası vəziyyətini;
 - müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarından daxil olan direktiv göstərişlərin yerinə yetirilməsi vəziyyəti;
 - aidiyyəti qurumlardan daxil olan və icrası zəruri olan sorğuların/ sənədlərin icrası vəziyyəti;
 - beynəlxalq və ölkədaxili əməkdaşlıq;
 - təşkilatdaxili funksiyaların yerinə yetirilməsi.
- Təşkilatın dövri gəlir və xərc smetasının yerinə yetirməsi vəziyyətini;
- Digər məlumatları.

Əgər təşkilatın fəaliyyətində sosial və ekoloji fəaliyyət tərkibi varsa, bu məsələlərə dair qeyri-maliyyə hesabatlarının auditi məhz sosial audite dair metodologiyaya əsaslanaraq aparılmalıdır.

Bu hal eyni zamanda ekoloji audite də aiddir.

Misal 4

Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş funksiyaları həyata keçirən qurum eyni zamanda fəaliyyətindən gəlir əldə etdiyi halda qeyri-maliyyə hesabatlarının auditi.

Bu halda auditor Misal 3-də göstərilən bütün bəndlər əhatə olunmaqla Misal 1-in A-F bəndlərinin tələblərinə tam əməl edilməlidir.

Misal 5

İctimai birliklər və qeyri-hökumət təşkilatları

Bu növ təşkilatların qeyri-maliyyə hesabatlarının auditi zamanı auditor aşağıdakıları yoxlamalıdır:

Əgər ictimai birlik peşə birliydirsə, bu zaman onun əsasnaməsinin peşənin maraqlarına xidmət etmək məqsədlərini tam əhatə edib-etməməsi və bu məqsədlərə nail olmaq üçün qoyulan vəzifələrin birlik tərəfindən necə yerinə yetirildiyini yoxlamaqdır. Audit zamanı həmin vəzifələr hər biri ayrı-ayrılıqda hesabatda göstərilməsinə diqqət yetirilməli və onların icrası ilə əlaqədar miqdar və məbləğ ifadəsində göstəricilər daxil olmaqla statistik məlumatlar yoxlanılmalıdır.

Peşə birlikləri istisna olmaqla digər ictimai birliklərin və qeyri-hökumət təşkilatlarının hesabatlarının auditi zamanı, onların əsasnamələrindən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə bağlı müddəalar yoxlanılmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, belə təşkilatlar birbaşa cəmiyyətin maraqlarına xidmət etməlidir. Ona görə də hesabatda göstərilən vəzifələrin icrasını məhz bu məqsədə xidmət etməsinə xüsusi nəzarət olunmalı və onların yoxlanması üçün kənar təsdiqləmələrdən istifadə olunmalıdır.

İctimai təşkilatların hesabatları adətən onların həm də maliyyə hesabatlarını özündə ehtiva edir, yəni növünə görə belə hesabatlar inteqrə olunmuş hesabat olur. İctimai birliklərin maliyyə hesabatlarının auditi Auditorlar Palatasının müvafiq normativ bazasına əsasən qeyri-maliyyə hesabatının auditi aparılan auditor tərəfindən aparıla bilər. Əgər həmin maliyyə hesabatlarının auditi digər auditor tərəfindən aparılmışdırsa, müvafiq auditor rəyi qeyri-maliyyə hesabatlarına əlavə oluna bilər.

Xüsusi diqqət xarici və yerli donorlar tərəfindən maliyyələşdirilən grant layihələrinin icrasına yönəldilməlidir. Bu zaman donor təşkilatlarının təsdiq etdiyi gəlir və xərc smetalarının icrası yoxlanılmalı, hesabat göstəriciləri ilkin uçot məlumatları ilə müqayisə edilməlidir.

Bir sıra hallarda İctimai birliklər və qeyri-hökumət təşkilatları sosial və ekoloji sahələr üzrə ixtisaslaşırlar. Əgər belə fəaliyyət tərkibi varsa, bu məsələlərə dair qeyri-maliyyə hesabatlarının auditi məhz sosial auditə və ekoloji auditə dair metodologiyaya əsaslanaraq aparılmalıdır.

Mənbələr:

1. “Azərbaycan Respublikasında auditor fəaliyyətinin inkişaf konsepsiyası” 2021-2030-cu illər
2. GRI. STANDARDS.Mapping G4 to the GRI Standards - DISCLOSURES - FULL OVERVIEW
3. <http://esg-online.ru/> Внедрение ESG. Основные этапы для бизнеса.14 февраля 2022
4. <http://government.ru/docs/27645/> Концепция развития публичной нефинансовой отчетности. Назначение и содержание публичной нефинансовой отчетности
5. ДИРЕКТИВА 2014/95/ЕС ЕВРОПЕЙСКОГО ПАРЛАМЕНТА И СОВЕТА от 22 октября 2014 г. Внесение поправок в Директиву 2013/34/ЕС в отношении раскрытия нефинансовой информации и информации о разнообразии некоторыми крупными предприятиями и группами
6. <https://www.cfin.ru/press/zhuk/2004-8/15.shtml> Социальный аудит компаний.
7. Социальный аудит: особенности, виды и ограничения (подробное руководство) 1 декабря 2022
8. https://audit.gov.az/Upload/Files/2019/ISA_2016-2017_IAASB_AZ_2nd_Volume.pdf
9. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НЕФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В РОССИИ В.Е. Богданова Томский политехнический университет, г. Томск E-mail: bogdanchick@sibmail.com
10. <https://rben.ru/home-old/53-for-business-2/tools/non-financial-reporting-fb/342-what-is-non-financial-reporting>

MÜNDƏRİCAT

	səh
Giriş-----	1
Qeyri-maliyyə hesabatlarının məqsədi-----	1
Qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqinin vacibliyi və əhəmiyyəti-----	1
Qeyri-maliyyə hesabatlarının tətbiqi üzrə beynəlxalq təcrübə-----	2
Standartların növləri -----	--2
- <i>Avropada ESG hesabatı</i> -----	4
- <i>Mövcud NFRD Direktivi</i> -----	4
- <i>ESG hesabatının təmin edilməsinə dair yeni CSRD Direktivi</i> -----	4
Qeyri-maliyyə hesabatlarının növləri -----	5
Qeyri-maliyyə hesabatlarının auditinin aparılması-----	6
Mənbələr-----	12